KÖNYVJELZŐ
Az ÚJ SZÓ melléklete
5. évfolyam 1. szám 2006. január 26.

Egy könyv (lány?, történet?) helye

Az alsó sor utolsó vékony darabja volt, A vakok országa és más elbeszélések, míg csak balszerencsésen és visszavonhatatlan el nem kölcsönöztem, s azóta sincs meg. Egy lánynak adtam olvasásra, mert volt benne egy történet, egy találkozásról, egy elszalasztott nem is tudom, miről, lehetőségről (megismerésről?, valaminek a megszerzéséről?). Még együtt olvastuk. Aztán a könyv nem került többé szóba, és mi sem találkoztunk. Ami volt, volt, és fokozatosan beleveszett más történések útvesztőjébe. Csak magamat hibáztathatom, tulajdonképpen nem kértem vissza, kár tagadni.

Azt a bizonyos történetet sokat el-elbeszélgettem magamnak, néha lerövidítettem, máskor megtoldottam, ezt-azt kicseréltem benne, különösen Pozsonyból Párkány felé, a vonaton: Ivanka pri Dunaji (Ivanka? – akkor lány, de ha Ivánka, akkor fiú), Bernolákovo, Veľký Biel, utána Szenc, sok egymás mellett futó sínnel, és itt többen is leszálltak, aztán Reca, Pusté Úľany... Ezek az ablakon túl úgy ötpercenként követték egymást, akkor is, ha az ember nem nézett fel, és mindig így, ebben a sorrendben jöttek, megkerülhetetlen bizonyossággal. Megállók, melyekhez nem mindig tartozott falu, csak állomás, vagy még az se, egy bakterházféle szürke palafödémmel, az eresz alatt jókora fanyelű sütőlapát, macska a csóványban, ecetfa, ilyesmik, a szokásos. A szem kitekint az ablakon, és azt gondolod, aha, anélkül, hogy meg kéne szakítani a történetet.

Az alma. Nem valószínű, hogy még felszállás előtt került volna a hozzá. Inkább már menet közben, a vonaton, ahol a fiú (a férfi?) olyan idegentől kapta, aki vele utazott, mellette ült vagy odakéredzkedett, egy különös alak, talántán megbízhatatlan is, sőt, egész biztosan, egy ámokfutó, hirtelen és gyors beszédű, olyan, aki felugrik Diószegen, és leszáll Galántán. Hat perce van. És oda is adná az almát, meg nem is. (Ez lényeges, a szerencsétlen őrült ragaszkodása az almához, hogy ugye, akkor minek kínálgatja, eleve miért hozza szóba, ha meg már egyszer megvált tőle, odaajándékozta, mit nyújtózkodik, nyúlkál, ugrál már kint, utólag, megkésve, a peronon, fut a vonat után, csápol mellette, hadonászik, de már nem érteni, mit kiált.)

A tudás almáját adta a vonaton ülő férfiúnak, nem biztos, hogy azt, de alighanem, mi másét. Aki megeszi (beleharap?), az... – az nyilván mindent tudni fog, nem tudom, erre már nem emlékszem, meg amúgy sem ette meg, hanem zsebre vágta. De mindegy is, mert ez csak az előzmény volt, amolyan bevezetésféle. Aztán ő is leszállt, és elindult valamerre gyalogosan, amikor is feltűnt egy vele szemben jövő lány (egy nő?), ami zavarba hozta, mármint a közeledő nőszemély látványa feszélyezte, meg az a tudat, hogy a nadrágzsebét szemmel láthatóan és érezhetően majd szétnyomja az alma, úgyhogy egy óvatlan pillanatban szépen kiemelte és az árokba hajította. Aztán már nem sok maradt hátra, egyre fogyott a távolság köztük, és egészen biztosan elhaladtak egymás mellett, tán a tekintetük találkozott, vagy lesütötték... – itt tágas terek nyíltak a képzelet számára, de a legtöbb változatban nem történt semmi, legalábbis látszatra. Igyekezett minél hamarább túljutni ezen a ponton, megúszni ezt a fölöttébb gyanús helyzetet, úgy képzelem, behúzott nyakkal szedte a lábát, és az almára gondolt (a lányra?), arra, hogy mindjárt megállhat és visszamehet érte, ami végül meg is történt. Persze, már nem volt ott. Vagy ott volt, de nem találta. Pedig átkutatta az árkot (a töltés mögét, a váltókezelő házát?).

Így valahogy. Annyi bizonyos, hogy A vakok országa és más elbeszélések helyére ezért került Az időgép, az alsó sornak hosszú időre ez lett az új utolsó darabja, de már nincs meg, nem tudom, mikor, hová lett, nem is olvastam, nem érdekes.

Csanda Gábor

Daniel Brunovský: Régi történet. 1992, olaj, kollázs, 100x70 cm

A HÓNAP VERSE

élesztő

elér ameddig jó lehet
három napja hogy itt maradt
de semmi szín fedél alatt
jósolhatatlan módszerek

állása s állaga szabja
hozták a kényszer mód eset
ne legyen rés töltsön teret
fektesse aztán jól van hagyja

ott ahol aztán ha romlik
rossz dolog és már tudja mész
készüljön ha összeomlik

számíthatatlan egy törés
kényes helyzet lesz ameddig
leülsz mellé és némi fény

Mizser Attila

Mizser Attila
(1975. I. 26.)
Fülek

Somogyi Tibor felvétele

BELEOLVASÓ

Részletek az Új könyveink rovatban (3. oldal) szereplő kötetekből. Töredék előolvasatok, kedvcsinálónak.

1. „A rendszerváltás óta eltelt időszakban már nem érvényesek azok a kódok, amelyek előtte üzentek az olvasónak. Az irodalmi fikció fölénye súlyos vereségeket szenved az ismeretlen valósággal szembeni küzdelemben. S egyre inkább úrrá lesz az emberen, hogy egy többszörösen kitalált országban kénytelen többszörösen kódolt életet élni. A magyar identitás problémáira kínos rákérdezni, mert probléma bőven akad, identitás annál kevésbé." (Bombitz Attila: Akiről tudunk, akit sohasem láttunk. Esterházy Péter)

2. „Gáspár Imréről nemcsak monográfia íródott, hanem egy-két Krúdy-regény is megörökítette alakját. Mint a budai kiskocsmák törzsvendége, az állandó pénzzavarral küszködő öregedő újságíró többször is felbukkan – elsősorban A vörös postakocsiban és a Hét bagolyban. Kár, hogy már csak ezt a Gáspárt szerepelteti regényeiben Krúdy." (Csáky Károly: Aki Krúdyt felfedezte irodalmunknak, s aki Sládkovičcsal barátkozott. Gáspár Imre élete és munkássága. 1854–1910)

3. „A tanítvány és pályatárs Nádas Péter írja: »A mester minden mondata meg volt szorítva. Az egyik csak éppen, a másik meg annyira, hogy egyetlen szó maradt belőle. Ezek lettek a legsúlyosabb mondatok, hiszen ezekből majdnem minden hiányzott. A mondatok között pedig olyan néma mondatok, amelyekből minden egyes szó hiányzott. [...] A mondatokban hierarchia uralkodott, volt király, és volt alattvaló, a néma mondatok között a hiány egyenrangúsága, a mondatok között pedig a kékség, a kétség, a hallgatás és az Isten csöndje, mindaz, amiről másként igen keveset tudhatunk és mondhatunk.«" (Görözdi Judit: Nyelvi ambivalencia és irodalmi elhallgatás)

4. „A kis toronnyal ékes Városháza a tér sarkán áll, ahol szerződött bér fejében a vármegye foglyait is őrzik. Ugyanitt egy pár éve ékesen kifestett ivószoba is található, benne egy kerek kővel. Ez a kő azért érdemel figyelmet, mert ott minden idegen egy magyar pénzért vagy pfennigért kenyeret és bort kap. Innen a régi szólás: Somorjára az ember egy kerek kövön, egy magyar pénzért vett kenyéren és boron megy be." Korabinsky, J. M.: Geographisch-historisches und Produkten-Lexikon von Ungarn, 1786. Idézi: Koncsol László: A Csallóköz városai és falvai III.)

5. „Tavasz volt, mint rendesen, ha poétikus történetről van szó. Mert lehet-e susogó falombokról és nyíló tulipánokról januáriusban beszélni, mert egy poétikus történethez okvetlenül szükséges egy-két holdsugár, meg susogó, repedezett kérgű hárs.
Igen, tavasz volt, tavasz, amikor Ön Zuglóba szokott járni a lóvasutakon, és Vergilius pásztorversengéseiből énekel részleteket, egy zöldellő fagallyat pedig Heats-cilinderének a szalagja mellé tűz. Én legalább határozottan meg vagyok győződve, hogy április vége felé Ön, ahelyett, hogy szerkesztőségbe járna, Budakeszire szokott kirándulni praktikus polgárcsaládokkal, hol a zöld fűvön hideg bornyúsültet és otthon elkészített kávét uzsonnáznak." (Krúdy Gyula: Levél Pánhoz. Igaz történet)

6. „Te boldog lész. – És igaza van a te apádnak. Ha én apa volnék, én sem tennék másképp. Mi boldogok vagyunk, mert szeretjük egymást. De igaz szívvel mondom neked, hogy nagyon rosszul vélekednék a te jó apád, ha azt a szemüveges urat, aki kopaszodni indul, és mellette bankhivatalnok, kiverné a házából, és engem fogadna a keblére mint az ő szerelmetes fiát, az ő egyetlen kisleányának a férjét. Ne félj tőle, Irma, belőled jó feleség lesz. Ne aggasszon semmi. Gondolom, hogy ismerem a kérődet. Találkoztam véle egy párszor a ti házatoknál. Derék, becsületes ember, kissé ostoba, sőt ügyetlen. A valcert csak hírből ismeri, és a kettős könyvvitel a kisujjában van, bár Chopin XI. szonátájánál ásítva szokott megszökni a szalonból.
És igaza van. Bevallom neked, kis Irmám, hogy ha én bankhivatalnok volnék, a kereskedelmi számtant okvetlen többre becsülném Bagó Márton legszebb költeményénél, melyekre te rendesen sírva fakadsz. Bagó Márton szörnyen primitív poéta, a kereskedelmi számtan azonban hasznos stúdium, bár legkevésbé mulatságos és így nem is szórakoztató, tehát előttem, Irmácskám, szükségképpen unalmas." (Krúdy Gyula: A válasz)

KÖNYVJELZŐ
Az Új Szó könyvekkel és olvasókkal foglalkozó melléklete

Megjelenik havonta egyszer
Készül a Szlovák Köztársaság Kulturális Minisztériumának támogatásával

Szerkeszti: Csanda Gábor
DTP: Toronyi Péter

Levélcím: Könyvjelző, Námestie SNP 30,814 64 Bratislava 1
Villámposta: konyvjelzo@poetic.com
www.ujszo.com
A Könyvjelző legközelebb **február 23-án**, csütörtökön jelenik meg.

Új könyveink

Bombitz Attila
Akit ismerünk, akit sohasem láttunk
Kalligram

A *Magyar prózaszeminárium* című tanulmánykötet tizenkét szerző (Baka István, Bartis Attila, Bodor Ádám, Darvasi László, Esterházy Péter, Kertész Imre, Krasznahorkai László, Márton László, Parti Nagy Lajos, Podmaniczky Szilárd, Sándor Iván és Závada Pál) életművének elemzését kínálja továbbgondolásra, a rendszerváltás utáni időszak magyar próza-poétikai kérdésfelvetéseit elemezve.

Kötve, 376 old., 12,2x18,6 cm
bolti ár: 210 Sk
kedvezménnyel: 190 Sk

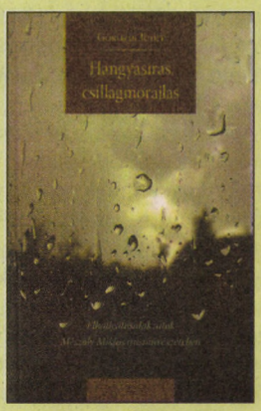

Göröszdi Judit
Hangyasírás, csillagmorajlás
Kalligram

A mű Mészöly Miklós két különböző írói korszakából származó alkotásában (a *Saulus*ban és a *Megbocsátás*ban) vizsgálja az elhallgatásalakzatok konkrét változatait. A szerző szerint „a mészölyi csendek" a *Saulus*ban a nyelven keresztüli elérhetetlenségére, a *Megbocsátás*ban inkább a valóság hiteles megjelenítésének korlátozottságára irányítják az olvasói figyelmet.

Kötve, 112 old., 11,9x18,7 cm
bolti ár: 150 Sk
kedvezménnyel: 130 Sk

Krúdy Gyula
Összegyűjtött művei 3.
Kalligram

A mintegy ötven kötetre becsülhető életműkiadás (*Krúdy Gyula Összegyűjtött művei*) harmadik kötete a szerző legkorábbi ifjúkori (tizennyolc éves kora előtti) elbeszéléseit tartalmazza. Az *Elbeszélések I.* túlnyomó részt könyv alakban most először olvasható elbeszéléseket ad közre. Jegyzetekkel, a kötetben olvasható szövegek első megjelenési helyével, a Függelékben korabeli előfizetési felhívásokkal.

Kötve, 432 old., 14x20,4 cm
bolti ár: 350 Sk
kedvezménnyel: 315 Sk

Csáky Károly
Irodalmi kapcsolatok II.
Lilium Aurum

A helytörténész szerző ezúttal szavai szerint „a szépirodalom második vonalába" sorolható alkotókat mutat be (Pajor Istvánt, Pongrácz Lajost, Szontagh Pált, Balogh Károlyt, Baloghy Dezsőt, Lisznyai Kálmánt, Ferenczy Terézt, Gáspár Imrét). Kívülük helyet kap még a könyvben szakirodalmi jelentőségéknél fogva Ipolyi Arnold, Szeder Fábián, Gyürky Antal és a címer- és származástan-kutató Nagy Iván.

Fűzve, 126 old., 16,4x23,5 cm
bolti ár: 210 Sk
kedvezménnyel: 189 Sk

Koncsol László
A Csallóköz városai és falvai III.
Kalligram

A *Csallóközi Kiskönyvtár* sorozat újabb darabja a háromkötetes (többnyelvű) csallóközi enciklopédia záró darabja (Lakszakállas–Vők). A történelmi, földrajzi, statisztikai, településtörténeti lexikon az egyes városokról és falvakról szóló tudnivalókat és ismereteket foglalja össze, a települések betűrendjében, ezen belül időrendben. Térképekkel, név- és tárgymutatóval. Tanárok, tanulók, tudósok, turisták nélkülözhetetlen segédkönyve.

Kötve, 512 old., 13,5x20,7 cm
bolti ár: 320 Sk
kedvezménnyel: 290 Sk

Krúdy Gyula
Összegyűjtött művei 4.
Kalligram

Krúdy Gyula írásművészetének kivételes jelentőségét olyan pályatársak ismerték el, mint Kosztolányi Dezső, Márai Sándor vagy Kertész Imre. Műveinek már hosszú ideje nagy olvasóközönségét nyilván megörvendezteti a *Krúdy Gyula Összegyűjtött művei* sorozat negyedik darabja (*Elbeszélések II.*) is, mely a szerző legkorábbi kisprózáinak közreadását folytatja.

Kötve, 448 old., 14x20,4 cm
bolti ár: 350 Sk
kedvezménnyel: 315 Sk

Gaudeamus...

B. Mánya Ágnes (1975)
tanár
Érsekújvár

Pozsony, de legalábbis a Komenský Egyetem egyik szimbólumává vált az egyetem jogi karának Šafárik téri épülete. Szélesebb körben is ismert, hogy a jellegzetes épületben korábban tőzsde működött. Kevésbé köztudott viszont, hogy a mai Komenský Egyetemnek volt egy „elődje", a Pozsonyi Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem, amelyet az I. Csehszlovák Köztársaság kikiáltása után nem sokkal a demokratikusnak titulált csehszlovák államhatalom megszüntetett. Ettől az intézménytől és több, hasonló sorsú társától vesz jelképes búcsút Popély Gyula történész a *Búcsú a főiskoláktól* című könyvében (Madách-Posonium, 2005).

Mint azt Popély írja, felsőfokú tanintézet az 1918-as impériumváltás előtt négy iskolavárosban, vagyis Pozsonyban, Selmecbányán, Eperjesen és Kassán létezett, az említett városok összesen két jogakadémiának, két evangélikus teológiai akadémiának, egy bányászati és erdészeti főiskolának, valamint egy gazdasági akadémiának és egy tudományegyetemnek adtak otthont. Az új államhatárok közé került itt felsorolt városok iskolái közül egyesek a menekülést választották (például a Selmecbányai Magyar Királyi Bányászati és Erdészeti Főiskola, amely Sopronba mentette át magát), mások helyben maradtak. Így döntött a fiatal, kiépülőfélben levő, 1916-tól működő Pozsonyi Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem, de a Kassai Állami Gazdasági Akadémia és a Kassai Állami Jogakadémia is. Popély Gyula könyvének első, *A felsőoktatás és a felvidéki magyarság (1918–1945)* címet viselő része ezen felsőfokú intézmények fennmaradásért folytatott küzdelmét részletezi.

A dráma első felvonása Pozsonyban zajlott: Samuel Zoch zsupán kormánybiztos 1919. január 28-án elrendelte az Erzsébet Tudományegyetem bezárását, a tanárokat pedig rendőri felügyelet alá helyezte – ami tovább fokozta a városban már amúgy is feszült közhangulatot. A lépést maga Masaryk köztársasági elnök is elhamarkodottnak és szerencsétlennek tartotta az éppen zajló békekonferencia miatt. Az egyetemet alig három héttel később ugyan újra megnyitották, de már nem a régi szellemben. Az 1919. július 11-én kelt törvény után – amelyben kimondatott, hogy Pozsonyban csehszlovák állami egyetem (a Komenský Egyetem) létesíttetik jogtudományi, orvostudományi, természettudományi és bölcsészettudományi karral, az előadásokat pedig cseh vagy szlovák nyelven tartják –, szertefoszlani látszottak az önálló magyar egyetem megmaradásával, újraindításával kapcsolatos remények. Azazhogy mégsem: a korábbi egyetem jog- és államtudományi kara önálló, magyar nyelvű tanintézetként még három tanéven keresztül fennmaradhatott (volna, de a türelmetlen államhatalom egy évvel az ígért határidő előtt felszámolta a működését), de új hallgatókat az első évfolyamba már nem vehetett fel. Az egyetem „maradék" karai – az intézménynek a csehszlovák állam tulajdonába való átvétele után – Budapestre, majd 1921-ben Pécsre menekültek tovább (még az általuk kiadott diplomán is feltüntették, hogy „menekült" egyetem adta ki). A Kassai Állami Jogakadémiának is sikerült szívós küzdelem után elérnie, hogy három évig helyben, rendeltetésszerűen végezhesse munkáját: az előadások magyar nyelven folytak, igaz, néhány tanár kivált, mások Magyarországra távoztak.

A felvidéki magyar diákok zöme az impériumváltás utáni években – állapítja meg Popély – nyelvi vagy egyéb okok miatt jórészt a prágai német egyetemet vagy a brünni műszaki főiskolát látogatta a „csehszlovák" nyelvű intézmények helyett. A Csehszlovák Köztársaság nem tartott fenn

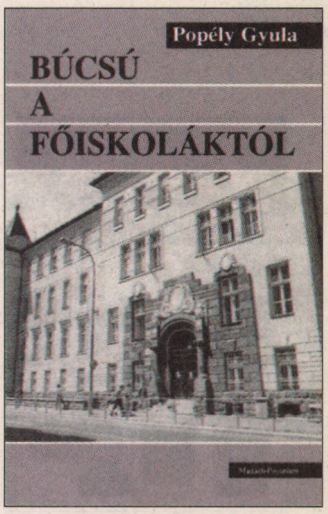

Popély Gyula
Búcsú a főiskoláktól
Madách-Posonium
Az 1918 után újonnan alakult szlovákiai magyar politikai pártok kezdettől fogva elkeseredett harcot folytattak a régi iskolák újranyitásáért, vagy legalább egyetlen magyar főiskola megalapításáért, eredménytelenül. Ezekről az eseményekről, harcokról szól a kötet, mely a csehszlovákiai egyetemi, főiskolai fiatalság gazdasági, nemzetiségi, politikai és szociális helyzetével foglalkozik.
Kötve, 224 old., 13x20 cm
bolti ára: 185 Sk

önálló magyar egyetemet (indokolták ezt a magyar kisebbség „kis" lélekszámával meg amivel éppen tudták), sőt az államhatalom rossz szemmel nézte és minden lehetséges módon megnehezítette a felvidéki magyar főiskolai hallgatók Magyarországra való kiutazását, az anyaország felé – a szerző szavaival élve – „szellemi határzárat" épített ki. Tilos volt például a könyvek és sajtótermékek behozatala, nem honosították a felvidéki egyetemi hallgatók Magyarországon szerzett diplomáját stb. Valószínűleg ennek is „köszönhető" az, hogy 1930-ra már a honi „csehszlovák" tannyelvű egyetemeket létesítették előnyben a magyar diákok. Tovább folyt viszont a küzdelem a teljes magyar egyetemért.

Az államhatalom rossz szemmel nézte és minden lehetséges módon megnehezítette a felvidéki magyar főiskolai hallgatók Magyarországra való kiutazását, az anyaország felé – a szerző szavaival élve – „szellemi határzárat" épített ki.

A losonci Református Teológiai Szeminárium létrehozásának körülményeit a református lelkészképzés áldatlan állapota tette szükségessé. A tanszabadságot figyelmen kívül hagyva az idegenben (vagyis jórészt Magyarországon) tanult lelkészek nem nyerhettek alkalmazást. Az állam egy közös protestáns – evangélikus, református, huszita – teológiai fakultás létrehozását szorgalmazta, amely a református egyház számára elfogadhatatlan volt, ezért önerőből létrehozta, majd mindvégig fenn is tartotta az 1925/26-os tanévben indult Református Teológiai Szemináriumot Losoncon (az intézmény az első bécsi döntés után szükségtelenné vált, mivel a felvidéki reformátusok 90 %-a visszatért az anyaországba, ahol biztosított volt a lelkészképzés).

Ismerősek a több mint félszáz esztendővel korábbi problémák: gondoljunk a Mečiar-éra idején a magyar gimnáziumi igazgatók nagybetűs hatalom általi leváltására, a Magyarországon szerzett diplomák honosításra, mely enyhén szólva nehézkesen folyt-folyik...

Nem célom, hogy a fentiek summázásaként aktuálpolitikai húrokat pengessek, de meg kell jegyeznem, a mai „szlovenszkói" magyarok számára is igencsak ismerősek a több mint félszáz esztendővel korábbi, Popély Gyula által feltárt problémák: gondoljunk a Mečiar-éra idején a magyar gimnáziumi igazgatók nagybetűs hatalom általi leváltására (ennek a szerző is szenvedő alanya volt), a Magyarországon szerzett diplomák honosításra, mely enyhén szólva nehézkesen folyt-folyik – pozitívumként könyvelhető el viszont az önálló magyar egyetem létrejöttének ténye.

A könyv második, *A fiatal magyar értelmiség útkeresése* című részében a szerző bemutatja a hosszabb-rövidebb ideig létező csehszlovákiai magyar diákszervezeteket, azok sajtóorgánumait, vezéregyéniségeit, beszámol a jelentősebb rendezvényeikről, kongresszusaikról. Popély Gyula értékeli is a baloldali, keresztény, nemzeti értékeket valló vagy más irányultságú diákszervezetek (tkp. a Sarló, a Magyar Akadémikusok Keresztény Köre, a Csehszlovákiai Magyar Akadémikusok Szövetsége, a Magyar Munkaközösség, a Prohászka Körök) tevékenységét, a honi magyarság számára hasznos vagy éppen haszontalan hozadékát – meglátásom szerint nem mindig kellő higgadtsággal, esetenként kilépve a tárgyilagosan ítélkező történész szerepköréből.

Popély Gyula az 1918 és 1945 közötti időszak (cseh)szlovákiai és magyarországi történéseinek jó ismerője, szakértője, ez irányú kutatásait több tanulmányban, önálló kötetekben tette közzé. A fentiekben tárgyalt könyve (mint az a jegyzetapparátusból és a felhasznált szakirodalom jegyzékéből is kitűnik) a korabeli regionális sajtóban, a diákszervezetek sajtóorgánumaiban, a megszüntetett iskolák kiadványaiban, valamint magyarországi és szlovákiai levéltárakban végzett kutatások felhasználásával született. Nyilatkozataikkal, hozzászólásaikkal szerepelnek a könyvben a korszak meghatározó csehszlovákiai és magyarországi politikusai, közéleti személyiségei, publicistái. A feltüntetett háromnyelvű (magyar, cseh, szlovák) források közül nem egy kiindulópontul szolgálhat a téma iránt komolyabban érdeklődők számára. A losonci Református Teológiai Szeminárium létrehozását, majd működését tárgyaló fejezetek kitűnő segéd-, sőt „alapanyagok" a szlovenszkói és kárpátaljai református sság korabeli viszonyainak megismeréséhez.

B. Mánya Ágnes

OKTATÁS

Popély Gyula
Erős várunk az iskola
Madách-Posonium

A könyv a szerző *Búcsú a főiskoláktól* című, közelmúltban megjelent munkájára köt, levéltári anyagok, korabeli sajtóbeli közlések és parlamenti beszédek alapján mutatja be a csehszlovák iskolastratégiát.
Kötve, 372 old., 13,8x20,7 cm
bolti ár: 240 Sk

Kontra Miklós összeáll.
Sült galamb?
Fórum Kisebbségkutató Intézet–
Lilium Aurum

A *Magyar egyetemi tannyelvpolitika* alcímű kötet a Debrecenben 2004. október 28–31-én tartott konferencia anyagát tárja az olvasók elé. A benne felvetett kérdések révén az olvasó nemcsak a kisebbségi egyetemek tannyelvpolitikájával ismerkedhet meg, hanem a finn és kanadai kétnyelvű egyetemekkel is.
Fűzve, 256 old., 16,7x23,5 cm
bolti ár: 240 Sk
kedvezménnyel: 216 Sk

Puntigán József
A Losonci Theológiai Szeminárium
(1925—1939)
Plectrum

A szeminárium 2004-ig az egyetlen felvidéki magyar felső szintű képzést nyújtó intézmény volt. Történetét, körülményeit mutatja be a kötet korabeli képanyaggal és táblázatos kimutatásokkal.
Fűzve, 186 old., 14,5x21 cm
bolti ára: 300 Sk
kedvezménnyel: 250 Sk

Tények, adatok, lehetséges stratégiák

Jelentés a szlovákiai magyarság helyzetéről

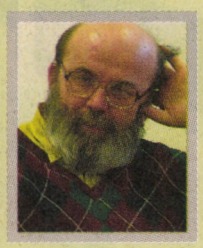

Tóth László (1949)
költő, irodalomtudós, szerkesztő
Pozsony

Magyarok Szlovákiában 1989–2004 címmel, Fazekas József és Hunčík Péter szerkesztésében felfigyeltető tanulmánygyűjtemény jelent meg a somorjai Fórum Kisebbségkutató Intézet és a dunaszerdahelyi Lilium Aurum Kiadó közös gondozásában. Az Intézet és a szerkesztők szándéka ezzel az „összefoglaló jelentéssel" az volt, hogy egy olyan, „tényekre alapozó, átfogó képet" adjanak a szlovákiai magyarságról, amely „a rendszerváltástól az Európai Uniós csatlakozásig tartó tizenöt év eseményekben gazdag történéseit, társadalmi-gazdasági és kulturális életét foglalja összse a szlovákiai magyarság", a jelenleg „legnagyobb létszámú őshonos (autochton) uniós kisebbség" optikáján keresztül. Összefoglaló dolgozatot olvashatunk itt a szlovákiai rendszerváltás kisebbségi szempontú lefolyásáról (Sándor Eleonóra), a szlovákiai magyar pártpolitizálásról (Öllös László, Szarka László és Hamberger Judit), a szlovák alkotmányos rendszerről (Mészáros Lajos), a szlovákiai magyarság demográfiai, település- és társadalomszerkezetének változásairól (Gyurgyík László), oktatásügyéről (László Béla), intézményrendszerének fejlődéséről (Tóth Károly), az elmúlt másfél évtized régiófejlesztési és közigazgatási, valamint környezetvédelmi változásairól (Jaroslav Kling, valamint Tuba Lajos), gazdasági potenciáljának különböző mozzanatairól (Peter Pažitný, Karol Morvay, Simona Ondriašová és Jaroslav Kling), egészségügyi helyzetéről (Peter Pažitný), hitéletéről (A. Kiss Béla, valamint Herdics György és Zsidó János), tudományos intézményrendszeréről és muzeológiájáról (Liszka József), a Csemadokról (Varga Sándor), népművészetéről és folklórjáról (Görföl Jenő), sajtójáról (Lovász Attila), könyvkiadásáról, irodalmáról (Grendel Lajos), képző- és fotóművészetéről, építészetéről (Hushegyi Gábor), színházairól (Hizsnyan Géza), valamint sportéletéről (J. Mészáros Károly). A szlovákiai magyarság „kollektív" vagy „külön emlékezetének" (Kósa László) ilyetén való kiterjesztésével – megmaradási esélyeinek elmélyítése, önszerveződésének és önképviseletének erősítése mellett – a kötet példát adhat a „Kárpát-medence többi országaiban kisebbségi sorsban élő magyaroknak" is hazájuk „demokratizálódási folyamatainak alakításakor", és segítheti a szlovák, a szlovákiai magyar, a magyarországi, sőt az európai uniós politikusok munkáját is. Ugyanekkor ez az első olyan, a (cseh)szlovákiai magyarság életéről, helyzetéről átfogó és érvényes képet nyújtani kívánó összefoglaló, melyhez egy legális, bár költségvetési támogatás nélkül működő szlovákiai magyar tudományos szerveződés ad intézményi hátteret, aminek az adja meg a történeti jelentőségét, hogy a szlovákiai magyar tudományosság 1989 után végre szabadon, saját intézményi bázisára támaszkodva kezdheti el szervezni önmagát, s egyre akadálytalanabbul láthatja el azokat a funkciókat, melyeket egy adott közösség tudományos prezentációjának – befelé is, kifelé is – be kell töltenie.

A kötet illusztris és szakmailag hiteles szerzőgárdáját s magát a tartalomjegyzéket nézve egyébként valamelyest láthatók a jelenlegi problémák is. Egyfelől egy-egy szakterület – mint például a régiófejlesztés vagy az egészségügy – magyar szerzőkkel való pillanatnyi lefedetlenségére vonatkozóan is levonhatunk a kötetből bizonyos következtetéseket. Másfelől néhány, a szlovákiai magyar lakosságot lényegbevágóan érintő, kulcsfontosságú terület taglalása is kimaradt innen (például a mezőgazdaság vagy az iparfejlesztés). Ezekkel a korlátokkal egyébként az előszó írói is tisztában vannak: „...a szlovákiai magyar értelmiségi réteg erősen humán beállítottságú, vagyis nagyon kevés a gazdasági élettel, a régiófejlesztéssel, az egészségüggyel foglalkozó szakember", vagy ha vannak is, ők „többnyire olyan szlovák vagy magyarországi kutatóintézetekben dolgoznak", melyek „az adott tudományszak etnikai/nemzetiségi szempontú kutatásával nem foglalkoznak". (De nem kapott teret a kötetben például a bizonyos értelemben ugyancsak stratégiai fontosságú könyvtárügy, az olvasáskultúra változásainak a vizsgálata; a nyelvtudomány, nyelvhasználat és nyelvművelés kérdésköre stb.).

Az 1989. évi hatalom- és rendszerváltás, mely a (cseh)szlovákiai magyarság történetében – „a kisebbségpolitikai szempontból ambivalens fejlemények, negatív kísérőjelenségek és felemás következmények ellenére" (Szarka László) is – a legpozitívabb események sorába tartozik, nem hagyott érintetlenül semmit e (kényszer)közösség életében: új politikai-gazdasági-társadalmi struktúrákat, új gondolkodást és új lelkiséget, egy új közbeszédben artikulálódó új nyelvet és fogalomhasználatot, új nemzedé-

keket, politikai-gazdasági-szellemi eliteket segített felszínre. Egyúttal olyan érték- és paradigmaváltás is tudott lenni, mely lehetővé tette, hogy a szlovákiai magyarság a harmadik évezredbe a 21. századnak és az európai integrációnak megfelelő, a messianisztikus és a mítoszképző reflexeket feledtető struktúrák és pozíciók birtokába lépjen, amelyek segítségével talán a globalizáció és az információs társadalom kihívásaira is erőteljes válaszokat tud és mer adni. Mindez természetesen egy újfajta – egyfelől a különböző magyar nemzetstratégiai törekvések, másfelől az európai integrációs szándékok fényébe egyszerre tartott – önmeghatározást, egy „saját kánont" is szükségszerűvé tenne a részéről, amely kérdéssel azonban ez ideig sem politikai bázisa, sem tudományos műhelyei, sem közélete nem igazán tudott megbirkózni. Bízvást mondható, hogy a *Magyarok Szlovákiában 1989–2004* egy ilyen önmeghatározásnak, célkijelölésnek, stratégiatervezésnek is a fölgyorsítója lehet.

Emellett a kötet egyértelműen rámutat mindazokra a drámai feszültségekre, csomópontokra, ellentmondásokra, melyek a szlovákiai magyarságot a 21. század elején jellemzik. Ezek közül az egyik legmegrázóbb – s kellőképpen talán nem is tudatosított – felismerés, hogy miközben a Szlovákiában élő magyar népesség az elmúlt másfél évtizedben, illetve, ezen belül a szlovák kormánypártokkal való 1998-as koalíciókötéstől eltelt hat esztendő óta történetének sok tekintetben legpozitívabb változásait éli meg, amelyeket az Európai Unióhoz való csatlakozás csak tovább erősíthet, lélekszáma és az ország lakosságához viszonyított százalékos aránya tíz év alatt drámai módon csökkent: a népességszám 1950 óta először esett vissza, s rögtön negyvenhétezer fővel (!), százalékaránya pedig a lélektani tíz százalék alá süllyedt. Ennek okát a kötet szerzői közül többen is – például Gyurgyík László – alapvetően egyfelől a természetes szaporulat csökkenésében, a demográfiai szerkezet megváltozásában, a lakosság elöregedésében, másfelől viszont egy erőteljes mesterséges nacionalizálás következtében felgyorsult asszimilációban látják. Az elkövetkező esztendők egyik sürgős és életbevágó feladata lehet e kívülről generált asszimiláció népességcsökkenéshez való hozzájárulásának a mérséklése. Ez várható el például, többek között – László Béla tanulmánya szerint is – az oktatástól, oktatásügytől. De nem kell különösebben bizonyítani, hogy a pártpolitizálástól a közigazgatáson és a gazdaságpolitikán keresztül egészen a tudomány- és kultúraszervezésig, a közgondolkodás legkülönbözőbb területeiig és megnyilvánulási módjaiig a fenti cél minden területen átgondolt lépéseket, tervszerű és távlatos építkezést igényel. S az európai együttműködés kiszélesedő és a szlovákiai magyarság életét és lehetőségeit a jövőben egyre erősebben befolyásoló csábító távlatai további buktatókat is magukban rejtenek, és újabbnál újabb kihívások elé állítják a kisebbségi-nemzetiségi kérdés felelős kezelőit és stratégáit. Munkájukban segíthetik őket az utóbbi egy-két esztendőben azért mégiscsak észlelhető pozitív elmozdulások (például a magyar tannyelvű alapiskolai oktatásban részvevők statisztikai számadatainak dicséretes változásai). A jövőmentő pozitív stratégiák azonban a távlatos nézőpontok és problémakezelési módok egész sorát, azok összefüggő rendszerként való konstituálását feltételezik. A *Magyarok Szlovákiában 1989–2004* felelős tanulmányainak egybeolvasásából is épp egy ilyen rendszer látszik körvonalazódni. Most már csak az a kérdés, hogy e lehetséges rendszer cselekvési és döntéshozói helyzetben levő majdani részvevői mennyire lesznek képesek az egyes szakterületeken kialakult helyzetekből levonható következtetéseiket *egybeolvasni,* egybehangolni, egybeszerkeszteni.

Tóth László

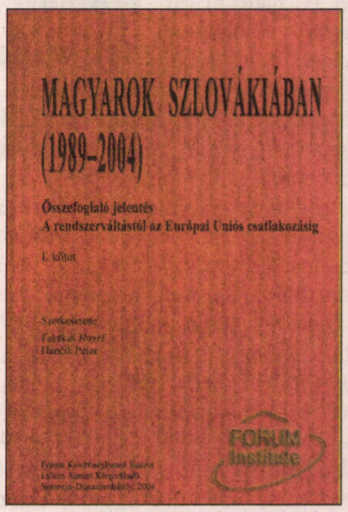

Fazekas József–Hunčík Péter szerk.
Magyarok Szlovákiában (1989–2004) I.
Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum

A kézikönyv első kötete a szlovákiai magyarság történelmének a rendszerváltástól az Európai Uniós csatlakozásig tartó időszakát dolgozza fel. A könyv tanulmányainak szerzői (történészek, politológusok, szociológusok, közgazdászok, a kultúra és az egyház képviselői) Szlovákia politikai, társadalmi, oktatási, kulturális stb., stb. kisebbségi helyzetének és életének lexikonszerű összefoglalásával nyújtanak átfogó képet a szlovákiai magyarságról.

Kötve, 480 old., 17x24 cm
bolti ár: 300 Sk
kedvezménnyel: 270 Sk

ÖNISMERET

Simon Attila összeáll.
A határon túli magyar tudományos könyvkiadás
Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum

A kötet a kárpátaljai, az erdélyi, a vajdasági, a horvátországi, a szlovéniai és a szlovákiai magyar tudományos könyvkiadás átfogó vázlatát nyújtja a rendszerváltástól napjainkig.

Kötve, 144 old., 17,2x24 cm
bolti ár: 210 Sk
kedvezménnyel: 190 Sk

Strešňák Gábor–Végh László szerk.
Fejezetek Somorja város történetéből
Fórum Kisebbségkutató Intézet–Lilium Aurum

A *Disputationes Samarienses* sorozat 4. kötete a városi kiváltságait 600 évvel ezelőtt elnyerő Somorja színes történelmi keresztmetszetét nyújtja a város történelmével aktívan foglalkozó kutatók (levéltárosok, történészek, művészettörténészek) tanulmányaiban.

Fűzve, 256 old., 12,2x19,5 cm
bolti ár: 170 Sk
kedvezménnyel: 153 Sk

Fónod Zoltán
Önarcképek
Madách-Posonium

A kötet az ismert irodalomkritikus, irodalomtörténész és közíró magyar írókkal és művészekkel folytatott beszélgetéseit közli.

Kötve, 328 old., 11x18,5 cm
bolti ár: 220 Sk

Mi való – fikció?

Benyovszky Krisztián (1975)
irodalomtörténész
Érsekújvár

Egy olvasmányélmény felelevenítésével kezdem.

Annak idején nagyon megfogott Julio Cortázar *Az összefüggő parkok* című rövid novellája. A történet alapjában véve egyszerű, a cselekményzárlat azonban sokkoló fordulatot hoz, s a feje tetejére állítja az egész novella világát. Tömör és trükkös; gondoltam akkor. Nemrég olvastam újra, s rá kellett jönnöm, hogy többről van itt szó, mint az olvasót zavarbahozó „meghökkentő meséről", a novella még rafináltabb, mint amilyennek első, felületes olvasáskor tűnt. Lássuk.

Az összefüggő parkok egy olvasó férfiről szól, aki üzleti ügyei befejeztével elvonul háza dolgozószobájába, kényelmesen elhelyezkedik a karosszékében, és belemerül annak a regénynek az olvasásába, amelyet néhány napja kezdett el, s csak a közbejött munkák miatt volt kénytelen félbeszakítani. Megtudjuk róla, hogy egy szenvedélyes olvasó, aki átadja magát *„a regény képzeletbeli világának"*, teljesen beleéli magát a hősök helyzetébe, s közben egyre jobban „elszakad *a környezetétől"*, engedi, *„hadd ragadják magával az összeálló képsorok."* Még a széket is az ajtónak háttal fordítja, hogy ezzel is kizárja a lehetséges kívülről jövő zavaró tényezőket. Ez persze nem jelenti azt, hogy megszűnne a fizikai kontaktus közte és a közvetlen környezete közt: *„bal kezével megsimogatta a zöld bársonyhuzatot"*; „érzi, *hogy a feje ott nyugszik kényelmesen a bársonnyal behúzott, magas támlán, a cigarettája egyfolytában a keze ügyében van, és hogy a hatalmas ablakon túl ott cikázik az alkonyati szellő a tölgyek alatt."* Szívesen feledkezik tehát bele a mű világába, közben viszont szereti érezni életvilága közelségét is maga körül. Nem tudjuk pontosan, mit is olvas, csak a mű utolsó fejezetének tartalmi kivonatát közli velünk az elbeszélő, az utolsó (?) két epizódot. Ebből kiderül, hogy egy szenvedélyes, melodramatikus bűnügyi történet lehet: a titkos találkán a hűtlen asszony arra szövetkezik a szeretőjével, hogy elteszik láb alól a férjet. „Semmiről *se feledkeztek meg: se az alibiről, se a véletlenről, még az esetleges hibákról sem."* A felajzott szerető, kezében egy tőrrel, elindul, hogy végezzen vetélytársával. Átvág az alkonyodó parkon, közeledik a házhoz. Felmegy a tornácra, belép a házba. Csend; semmi mozgás, semmi nesz. Észreveszi a férj szobájának ajtaját. Óvatosan lenyomja a kilincset. A történet így végződik: *„...akkor kézbe a tőrt, az ablakon beszüremlik a fény, ott a zöld bársonnyal bevont, magas támlájú karosszék, és a férfi – a karosszékre támasztott fejjel – egy regényt olvas."* (A novellát Scholz László fordításában idéztem.) Mi történt itt? Nehéz rá egyértelmű választ adni. Mindenképpen határsértés történt, a valóság és a fikció közti határt átlépte valaki. De ki és mikor? Mondhatjuk azt, hogy a regény szereplője hús-vér emberré inkarnálódott, kilépett a mű fiktív világából, s az olvasó életére tört. De mondhatjuk azt is, hogy az olvasó merült bele „túlságosan" a történetbe, s a karosszékéből egyszer csak „átbillent" a regény világába, azaz: fiktív hőssé változott. A szöveg mindkét magyarázatot alátámasztja, egyvalamiről azonban hallgat: mikor lépi át a szereplő vagy az olvasó ama bizonyos határt, melynek meglétét, mi, olvasó emberek, oly magától értetődőnek tartjuk? A határsértésnek sem a helye, sem az ideje nem lokalizálható, s ha figyelmesen olvastunk, akkor az is egyértelművé válik, hogy hiábavaló próbálkozás kitölteni e hézagot a szüzsében. A történet ugyanis egy logikai ellentmondásra épül, Umberto Eco fogalmaival élve, egy *lehetetlen lehetséges világot* tár elénk. A karosszékben üldögélő férfi nem lehet olvasója egy olyan regénynek, mely az ő fizikai halálával végződik. Márpedig itt ez történik: a férfi a kezében tartja azt a *befejezett* történetet, melyet egyébként nem tarthatna a kezében, hisz nem előzheti meg saját, bevégzett halálát.

A fikció és a valóság között intenzív cserefolyamatok, kölcsönzések zajlanak...

Vagy mégis?

Azt az elbeszélői eljárást, mely az ilyen és ehhez hasonló effektusokat létrehozza, a narratológia *metalepszis*nek nevezi. A fogalom a trópuselméletből származik, ahol is a metonímia sajátos eseteként, az ok és az okozat, az előzmény és a következmény felcserélésén alapuló szóképként értelmezték. Innen került át az elbeszélés- és a fikcióelméletbe. Nem véletlen, hogy épp a narratív műfajok szerkezeti sajátosságainak leírásában vált ugyancsak használhatóvá, hisz a kronológiai és a kauzális rendnek itt kiemelt jelentősége van. De nemcsak a cselekmény időrendjének megtörését, a szüzsé szokatlan felépítését jelentheti a metalepszis. Utalhat az ábrázoló világa és az ábrázolt világ, a reprezentáció eredője (alkotó) és a reprezentáció (műalkotás) közti kauzális viszony felcserélésére is. Ekkor fikcionális metalepszisről beszélünk. Elsősorban ebben az értelemben használja a fogalmat Gérard Genette, az ismert francia narratológus és esztéta is, aki a *Metalepsa (Od figúry k fikcii.* Kalligram, 2005*)* című könyvében arra tesz kísérletet, hogy kitágítsa e retorikai fogalom jelentéskörét a szűken vett prózapoétika határain túlra, s más művészeteket is bevonva a vizsgálódásba a művészi reprezentációt érintő kérdések kontextusában értelmezze azt újra. Örvendetes, hogy egy évvel

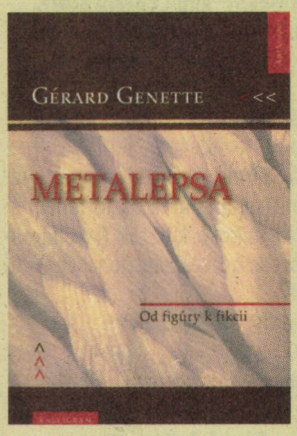

Gérard Genette
Metalepsa
Kalligram
fűzve, 120 old.,
12,5x18,5 cm
bolti ár: 150 Sk
kedvezménnyel: 120 Sk

francia megjelenése után a könyvet, Andrej Záthurecký fordításában, a Kalligram jóvoltából már szlovákul is olvashatjuk. (A kötet magyarul az idén jelenik meg, szintén a Kalligram kiadásában – a szerk. megj.)

A figurából a fikcióba való átmenet első hallásra talán kicsit meredeknek tűnik. Genette azonban abból indul ki, hogy a figuratív értelmű kijelentések nagy része egyben fikcionáló műveletnek is tekinthető. Mindenekelőtt a helyettesítésen alapuló szóképekről (metafora, metonímia, hiperbola, oximoron, litotész) mondható el, hogy nem mások, mint miniatürizált fikciók. A fikció tehát a figura kibővítésével, kitágításával jön létre. Genette sok és sokféle példán keresztül mutatja be a metalepszis egyes típusait az irodalomban, a képzőművészetben, a színházban, a filmben, sőt a történetírásban és az autobiografikus műfajokban is. Számba veszi – a téma szempontjából különösen érdekes – szövegközi összefonódások eseteit (regény a regényben, film a filmben, darab a darabban, kép a képben), de ugyanúgy figyelmet szentel olyan művészetközi metonimikus kapcsolódásoknak is, mint a film a regényben, színház a regényben vagy opera a filmben. Az ő megközelítésében az irodalmi metalepszis az elbeszélés kereteinek szándékos áthágását jelenti, amit illúziórombló, elidegenítő effektusként érzékelünk. Lehet szó a valósként tételezett világ és a fikció világa, az alkotó (a szerző) és az alkotás (mű) világa, a szereplő és az olvasó világa közti határok áthágásáról. Például a szerző belép a maga teremtette fikciós világba, vagy legalábbis úgy csinál, mintha ezt tenné (mondjuk, helyet foglal egyik hőse mellett, hogy közelebbről szemügyre vehesse őt); az elbeszélő a potenciális olvasót rántja bele a mű világába, aki ezáltal egy szintre kerül a szereplőkkel, illetve bizonyos mértékig társszerzővé is válik (Sterne például egy helyütt arra kéri olvasóját, segítsen Shandy úrnak kikelni az ágyából); vagy éppen a szereplő kezd önálló életet élni, s nem hajlandó szót fogadni még teremtő urának, a szerzőnek sem. Hasonló hatást eredményez az is, ha az elsődleges kerettörténet és az annak alárendelt másodlagos, beágyazott történet közti hierarchia felborul (láthattuk ezt a Cortázar-novella példáján), vagy ha egy „valósnak" ható eseményről utólag kiderül, hogy csak álom volt. Metaleptikus jellegűek a francia nouveau roman alkotói által különösen kedvelt öntükröző eljárások, amikor is a mű kicsinyített formában tartalmazza önmagát. Itt viszont már a képzőművészet (festészet, címertan) irodalomra tett hatásával is számolnunk kell. Az író a festővel kel versenyre akkor is, amikor egy valóban létező vagy csak kitalált kép (rajz, festmény, fénykép) leírásába fog. A megelevenítő, plasztikus képleírás (*ekfrasis*) azáltal válik metaleptikussá, írja Genette, hogy a mozdulatlan térbeli látvány a leírás és az elbeszélés révén fokozatosan bemozdul, azaz narrativizálódik és temporalizálódik, életre kelnek a szereplők, egy időben zajló eseményekkel töltődik fel a képi felület. Az ilyen jelegű művészetközi „fordítás" pedig mindig nagyon közel áll ahhoz, hogy a történetté alakuló kép önálló életre keljen, s kilépjen a saját médiuma szabta keretek közül (a keret itt szó szerint és átvitt értelemben is értendő). A keretéből kilépő kép a metalepszis egyik lehetséges definíciója (71.). Analóg jelenségre figyelhetünk fel a filmben is, amikor a színész, pontosabban egy bizonyos szerepet játszó színész lép a vászonról. Mint például Woody Allen a *Kairó bíbor rózsája* című filmjében, de említhetjük *A kör* című horrorfilm azon emlékezetes jelenetét is, amikor a főhős kezében marad az általa nézett videofilmben repkedő légy. A színész és a szerepének felcserélése, megkettőzése (alakmás felbukkanása, szerepösszevonások) a filmművészetben és a színházban egyaránt a metalepszis előfeltételeit teremti meg. Mint ahogy minden olyan metafilm, metadráma, metaregény, amely önmaga vagy egy másik mű keletkezését mutatja be (ábrázolja, jelenetezi), a művészi metalepszis sajátos formájának tartható.

Mikor lépi át a szereplő vagy az olvasó ama bizonyos határt, melynek meglétét, mi, olvasó emberek, oly magától értetődőnek tartjuk?

A könyv egyik konklúziója, hogy a fikció és a valóság között intenzív cserefolyamatok, kölcsönzések zajlanak. Életvilágunk, a bennünket körülvevő világ (amit jobb híján „valóságnak" nevezünk) irodalmi és művészi fikciókból származó elemekkel telített, a fiktív világokban pedig nemegyszer saját világunkra ismerünk rá. „Minden fikció metalepszisek szövedéke. (118.)"

Cortázarral kezdtem, hadd fejezzem be egy másik argentin elbeszélő és esszéista, J. L. Borges gondolataival. Pontosabban nem én, hanem Genette fejezi be könyvét a Don Quijote-esszé elhíresült soraival. Bevallom, hogy a könyvet olvasva végig azt vártam, mikor és milyen összefüggésben hozza majd szóba a szerző Borges esszéjét. Egyáltalán nem meglepő, hogy a francia teoretikus épp a zárlatban idézi azt, mivel ez frappáns választ ad a metalepszis által felvetett legfontosabb kérdésre. Íme: „Vajon miért nyugtalanít bennünket, hogy Don Quijote a *Don Quijotét* olvassa, Hamlet pedig a *Hamlet*-et nézi? Azt hiszem, rátaláltam a magyarázatra: az efféle megfordítások azt sejtetik, hogy ha lehetséges, hogy egy képzelet alkotta mű szereplői olvasók, illetve nézők, akkor az is lehetséges, hogy mi, olvasók, illetve nézők merő fikciók vagyunk." (*A Don Quijote apró csodái*. Scholz László fordítása)

Benyovszky Krisztián

Utasítások, példák a félelem formáihoz

Egy skóciai faluban olyan könyveket árusítanak, amelyekben valahol egy üres oldal rejtőzik. Ha az olvasó pontban délután háromkor ehhez az oldalhoz ér, meghal.

Rómában a Quirinale térnek van egy pontja, amelyet a beavatottak még a XIX. században is ismertek, és ahonnan, teliholdkor, a dioszkurok lassan mozgó szobrát látták, amint megvadult lovakkal harcolnak.

Amalfiban, a part szélén, van egy móló, amely a tengerbe és az éjszakába vezet. Az utolsó jelzőfényen túlról kutyaugatás hallatszik.

Egy úr fogkrémet nyom a fogkeféjére. Hirtelen megpillantja egy hátán fekvő asszony parányi képét, korallból vagy festett kenyérmorzsákból.

Amikor kinyitjuk a ruhásszekrényt, hogy tiszta inget vegyünk elő, kipotyogtyan egy régi, foszladozó kalendárium, a lapjai szerteszét szállnak, és a fehér ágyneműt ezernyi mocskos papírlepkével borítják be.

Tudomásunk van egy kereskedelmi utazóról, akinek megfájdult a bal csuklója, pontosan a karórája alatt. Amikor letépte magáról az órát, az óra helyén vér szökellt fel: a seb nagyon finom fogak nyomát mutatta.

Az orvos befejezi a vizsgálatot, és megnyugtat minket. Komoly és szívélyes hangja megelőzi a gyógyszereket, amelyeket az asztala mögött ülve éppen most ír fel nekünk. Néha felveti a fejét, és bátorítóan mosolyog. Semmi komoly, egy hét és rendben leszünk. Boldogan fészkelődünk a karosszékben, és szórakozottan körülnézünk. Hirtelen, az asztal alatti homályban megpillantjuk az orvos lábát. Combjáig felhúzta a nadrágját, és női harisnyát visel.

Julio Cortázar
(Litvai Nelli fordítása)

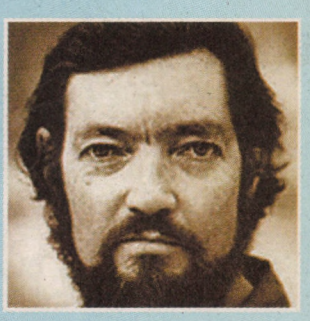

Jogfosztó jogszabályok

Vajda Barnabás (1970)
tanár, irodalomtörténész
Dunaszerdahely

Az 1989 utáni szlovákiai magyar politikai élet szervezettségével párhuzamosan és kisebb részben a magyar kormányok tevékenységének hatására a csehszlovákiai magyarok második világháború utáni hányattatásai egyre szélesedő történelmi közbeszéd tárgyává válnak. És noha még mindig számos ítélet és előítélet kíséri az 1944–1948 közti időszakot, az idevágó szakirodalom mennyisége alapján a témának egyértelműen megnőtt a szerepe a jelen történelmi diskurzusában. Látni való, hogy az érintett népek ugyanannak a periódusnak másmás szeletét teszik a kutatások és monográfiák tárgyává. Amíg a magyar kultúrkörben a felvidéki magyarság ellen elkövetett bűntettek és jogi igazságtalanságok állnak a figyelem középpontjában, addig a cseheknél Edvard Beneš karizmatikus alakja uralja a feldolgozásokat, Szlovákiát pedig mintha az utólagos legitimáció szándéka vezérelné mind történelmi, mind jogi alapon. (Csupán két példát hozva: egyrészt a Štefan Šutaj–Peter Mosný–Milan Olejník írta Prezidentské dekréty Edvarda Beneša v povojnovom Slovensku [Veda, Bratislava, 2002], valamint a Jozef Beňa által jegyzett Slovensko a Benešove dekréty [Belimex, Bratislava, 2002] című kiadványokat, amelyek egyértelműen szlovák szempontúak és nem is lépnek föl a teljesség, mármint a teljes történelmi körkép igényével.)

Edvard Beneš visszaéléseit sem a korabeli politika felelőssége, sem a turbulens idők nem tudják menteni.

A Szarka László szerkesztette *Jogfosztó jogszabályok Csehszlovákiában 1944-1949* című forrásgyűjtemény (*Elnöki dekrétumok, törvények, rendeletek, szerződések.* MTA Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézet–Kecskés László Társaság, Komárom, 2005) a nemzetközi történészi diskurzus jelentős állomása. Egyrészt pusztán azzal, hogy csehből és szlovákból magyarra fordítva közli a témával kapcsolatos legfontosabb dokumentumokat, amelyek egyébként ismertek és hozzáférhetőek egy ideje, de amelyeknek általában nem lévén idegen nyelvű fordításuk, csak most válnak a szélesebb magyar történész- és jogásztársadalom számára is hozzáférhetővé. A könyv másik erénye a széles körű történelmi kontextualitásra való törekvése. Ez a szellem vezérli, amikor nemcsak a Kassai Kormányprogramot és tizenkét beneši dekrétumot (az 5., 12., 16., 27., 28., 33., 68., 71., 81., 88., 108. és 137. számúakat) közli, hanem a Szlovák Nemzeti Tanács és a Szlovák Megbízotti Hivatalok tizenegy és öt magyarokat érintő rendeletét, sőt öt további alapvető nemzetközi dokumentumot is, korszerű magyarsággal és hiánytalanul. A kontextualitás persze fölveti azt a történetírás-filozófiai kérdést, hogy a történelemben hol kezdődik egy-egy történet. Mint Popély Árpádnak a kötet végén található nagyszerű kronológiája is mutatja, számunkra az események elejét az 1944-es szlovák nemzeti felkelés jelenti, ami azért említésre méltó, mert a szlovák történészek alighanem hiányolni fogják az 1938-as visszacsatolás körülményeit mint történelmi kontextust. Alig akad ugyanis közöttük, aki ne hivatkozna „százezer, Magyarországhoz csatolt területeken élő szlovák és cseh otthonából való kegyetlen elűzésére" mint a későbbi eseményekhez vezető argumentumra. Holott a gyűjtemény, maguk a szövegek minden kommentár nélkül bizonyítják a (cseh)szlovákiai magyarok ellen elkövetett gazdasági-, köz- és emberi jogi bűnök tarthatatlanságát és emberellenességét. A Kassai Kormányprogram például annyira egyértelműen fogalmaz, ahogy valódi jogi szövegek nem szoktak: *„A többi német és magyar nemzetiségű csehszlovák állampolgár csehszlovák állampolgársága megszűnik."* Hogy milyen mértékig nem az igazság, hanem az előre eltervezett bosszú vezette az újjászerveződő Csehszlovákia politikusait, arra több példa is akad. Noha Csehszlovákia de facto megszállása 1938. szeptember 30-tól 1945. május 4-ig tartott, az új politikai vezetés ennél jóval szélesebb (1938. május 21-től 1946. december 31-ig tartó) időszakot jelölt meg mint az állam veszélyeztetettségének állapotát, nyilvánvalóan azzal a szándékkal, hogy minél hosszabb időre vonatkozva fönntartsa a képlékeny jogi állapotokat. A másik példa a Cseh–Morva Protektorátus német nemzetiségű szubjektumai lehetnek, akiknek kitelepítési okaként azt jelölték meg, hogy ők már amúgy is német állampolgárok – s tette ezt az a Csehszlovákia, amely teljességgel elutasította, semmisnek, azaz meg nem történtnek tekintette a müncheni szerződést és az utána következő hat évet! Edvard Beneš és nomenklatúrájának bosszúszomjas jogi és történelmi visszaéléseit sem a korabeli politika felelőssége, sem a turbulens idők nem tudják menteni.

Szarka László kiváló bevezető tanulmánya még koherensebbé teszi a közölt iratokat, és hozzájárul bizonyos történelmi kifejezések (csehszlovák emigráns Államtanács, transzfer, etnopolitikai célok stb.) tematizálásához vagy meghonosításához. Továbbá hangsúlyosan fölvet olyan kulcsszempontokat is, amelyek főleg az utóbbi kutatások fényében váltak nyilvánvalóvá. Ilyen például a kommunista párt szerepe, amely a könyvben mind az összcsehszlovák fejlődés, mind a magyarokat

érintő intézkedések szempontjából újszerűnek tetszik. És nemcsak úgy, hogy *„a front elvonultával a szlovákiai magyarok helyben maradtak, és főleg az erős szlovákiai magyar kommunista csoportok révén igyekeztek bekapcsolódni a háború utáni politikai életbe”*, hanem azáltal, hogy a magyarellenes hangulat *„a háború befejezése után rendkívüli mértékben felerősödött, amit a kormányprogram, a köztársasági elnöki dekrétumok, a Szlovák Nemzet Tanács megbízottai rendeletei, s a pártok közül elsősorban a szlovák kommunisták magatartása váltott ki”* (22.). Érdekes mozzanatnak tűnik annak fölvetése, hogy a kommunista párt etnikai intézkedései összefügghetnek az SZLKP-nak az 1946-os választások során elszenvedett vereségével (a Demokrata Párt ezen kétszer annyi szavazatot kapott, mint a kommunisták), s amelynek a sikertelensége tovább radikalizálta ezt a politikai csoportot (amelyben Július Duriš amúgy is radikális irányt képviselt). Szarka László köztörténeti összegzése azzal is új színben tűnik föl, hogy – eltávolodva a hagyományos cseh–szlovák ún. aszimmetrikus modell körüli véleménycserétől – az 1945 utáni csehszlovák történelem ún. nemzeti-szociális forradalmának fontos mozzanatává teszi a németek és a magyarok elleni intézkedéseket. Olyan eseménynyé, amely meghatározó súllyal esett latba az ország későbbi irányultsága szempontjából, amennyiben ez a forradalom a köztársaságot etnikai és szociális jogi szempontból fölforgatva annyira instabil helyzetet idézett elő, amelyben a szélsőbal könnyebben nyert teret: *„A kassai kormányprogram a helyi és járási nemzeti bizottságok létrehozásával olyan forradalmi fejlődést indított el, amelyben a kommunista pártnak igen széles mozgáslehetőségei nyíltak.”*

Vajda Barnabás

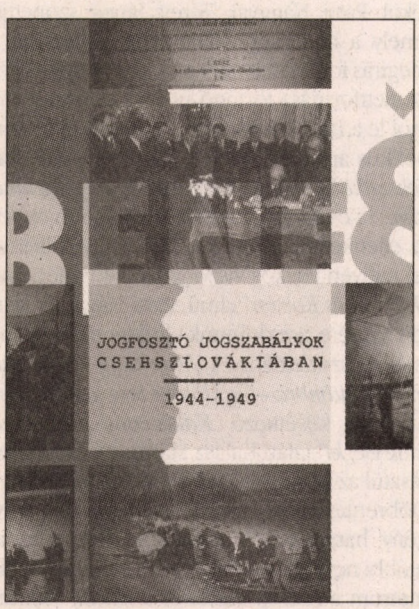

Olvasói slágerlista

1. A család kalendáriuma 2006. Szívderítő NAPtár
2. Bödők Zsigmond: Nobel-díjas magyarok
3. Závodszky Géza: Hazáért – szabadságért
4. Bereck József: Meseenciklop, avagy a foltozóvarga
5. Csóka Ferenc: Szivárvány lovag újabb kalandjai
6. Csicsay Alajos: A tündérek titka
7. M. Csepécz Szilvia: Kicsi, kisebb, legkisebb
8. Pénzes István: Lant és kard VII.
9. Vámbéry Ármin: Vándorlásaim és élményeim...
10. Cséplő Ferenc: Mátyusföldi rosszcsontok

Beküldte: Lévai Irén, Izsa

Nyerteseink

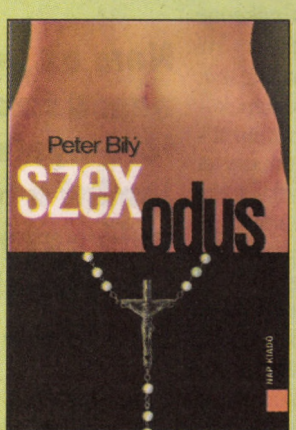

Kedves rejtvényfejtők!

Legutóbbi feladványunkban egy novellarészlet szerzőjére kérdeztünk rá: „Életem java úgy múlt el, hogy begyűjtött szavakat tisztogattam, javítgattam és szelídítgettem. Gyönyörűséget leltem az elrendezésükben és újszerű neveltetésükben. S amikor babusgattam, töröd-tem a szavaimmal, megértettem, hogy azért állnak szívemhez oly közel, mert értékelem és értem a szótlanság súlyát is.” A helyes megfejtés: Vajkai Miklós.

A kisorsolt nyertesek: **Izsák Mária** (Farkasd), **Lelkes Ágnes** (Diósförgepatony) és **Urbán Katalin** (Zseliz).

Mindhárman Peter Bilý Szexodus című regényét kapják (a Nap Kiadó ajándéka). A nyereményekhez gratulálunk, jó olvasást kívánva.

Januári feladványunk

Ki a szerzője az alábbi részletnek: „Érdekes, hogy az ember nem a történelemkönyvekben is tárgyalt eseményekre emlékszik vissza a leginkább, hanem egészen piti, egészen triviális epizódokra. Persze ha elfogadjuk azt a föltevést, hogy minden mindennel összefügg, akkor ezeknek a csip-csup epizódoknak is lehet – és nem is akármilyen – közük a »nagy«, a »történelmi« eseményekhez, s talán megkockáztatható az az állítás, hogy a történelemkönyvek leckéi is mind ilyen apró, köznapi – vagy köznapinak látszó – részletekből tevődnek össze.” A szöveg a *Kilenc vadlúd az égen* című prózából származik. Segítség: a költő, műfordító, író az idén február 8-án volna 75 éves (1998-ban hunyt el), legismertebb könyve, a *Tikirikitakarak* számos kiadást megért. (A rejtvény beküldője: Méry Júlia nagymagyari olvasónk.) A megfejtők közt értékes könyveket sorsolunk ki. Továbbra is várjuk **slágerlistá**ikat: a mellékletben megjelenőket könyvvel jutalmazzuk.

Várjuk **Könyvről könyvre** rovatunkba szánt írásaikat is. A verseny feltételei: ismertessék a Könyvjelzőben fellelhető (a melléklet bármelyik számában borítóval és ármegjelöléssel szereplő) kiadványok közül azt, amelyiket olvasták, s elnyerte tetszésüket.

Huszonkilenc szonett, tizenhat költő, hány olvasó?

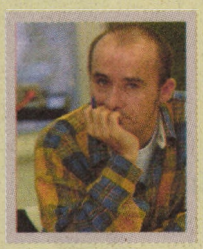

Németh Zoltán (1970) költő, irodalomkritikus
Ipolybalog

A Csuhai István utószavával megjelent kötet (*Mintakéve*. Kalligram, 2004) Parti Nagy Lajos ötvenedik születésnapja alkalmából született. A Kalligram folyóirat akkori főszerkesztője, Hizsnyai Zoltán a lap 2003 októberi számát Parti Nagy Lajosnak szentelte, s ebben jelent meg az a – tizennégy kortárs költő által írt – szonettkoszorú, amely Parti Nagy mesterszonettjére íródott. A kötet tartalmazza Hizsnyai szonettkoszorúját is, amelynek darabjai mintegy „pótszonett"-ekként (Csuhai István kifejezése) jöttek létre, párhuzamosan az „eredeti" szonettkoszorúval.

Bár a borítón található szöveg szerint az „egységes egésszé összeálló iker-szonettkoszorú példátlan vállalkozásnak számít a kortárs irodalomban", véleményem szerint éppenhogy nem az „egység", hanem a tizenöt (illetve Parti Naggyal tizenhat) költő eltérő nyelvi világa, valamint a feladatnak való egyéni megfelelés miként je az, ami izgalmas. Hiszen egy adott időszak magyar költészetének – természetesen nem teljes – keresztmetszetét nyújtja. A feladat jelen esetben nem annyira a szonettforma kihívásaként jelent meg a költők számára, mint inkább a Parti Nagy-féle egyéni, asszimilálhatatlan költői nyelvhasználattal folytatott küzdelemként, a „hatásiszony" és a „termékeny félreértés" elől való kitérés lehetetlenségeként. Ebből a szempontból a kötet utolsó, a megírás tekintetében első szonettje, a „mesterszonett" értelme valóban kettős: a szonettkoszorú hangsúlyos darabjaként és „a mester szonettje"-ként egyaránt értelmeződik.

Nem az „egység", hanem a tizenöt költő eltérő nyelvi világa, valamint a feladatnak való egyéni megfelelés miként je az, ami izgalmas...

Az előbb vázolt helyzet értelmében nagyjából három pozíció foglalható el a kötetben: 1. amikor a helyzet többé-kevésbé teljes mellőzésével ír szonettet a költő; 2. amikor megmarad saját lírája megszólalásmintáin belül, de reagál a helyzetre; 3. amikor teljesen belehelyezkedik a helyzet által létrejött nyelvi térbe, és eltér a saját költészetére jellemző megszólalásformáktól. (Helyzet alatt a köszöntés, az ötvenedik születésnap, továbbá a Parti Nagy-líra sajátosságai értendők.)

Az első pozícióba sorolhatók Kukorelly Endre, Balla Zsófia, Peer Krisztián, Varró Dániel, Tóth Krisztina szonettjei, továbbá Hizsnyai Zoltán szonettkoszorújának néhány darabja (Hizsnyainak volt ideje a tizenhárom szonett során, hogy „saját" verset is írjon, szonettjeinek többsége azonban inkább a második csoportba sorolható). A Kukorelly-féle egyedi szövegalakítás még abban is megmutatkozik, hogy – egyedüliként a kötet költői közül – beavatkozik az adott Parti Nagy-sorba, módosítja, átírja azt: az *„Immár magával ötven, mint a kéve"* a Kukorelly-szonettben „Immár *magával 50 mint* (de persze nem) *a kéve"*. Hizsnyai Zoltán pedig egy-egy szonettjében újraírja legutóbbi kötetének darabjait, azon belül is a *Nyár – Ősz – Tél (Sör – Bor – Pálinka)* című triptichon szövegeit.

A második csoport költői reflektálnak a megírás feltételeire, bár eltérő mértékben. Néhány szonett csak egy-egy utalás erejéig: László Noémi *„trombitaszó huszárrojt vattacirkusz"* sora Parti Nagy szóleleményeire reagál, Kemény Istvánnál Sárbogárd épül be a szövegbe (lásd: Sárbogárdi Jolán). Máskor viszont, Mizser Attila és Orbán János Dénes esetében, a saját lírai megszólalás olyan sokat köszönhet a Parti Nagy-féle nyelvhasználatnak, hogy maga a lírai nyelv mint egész utal vissza a Parti Nagy-nyelvre: *„én se tudhatom bár tudásom temérde"* (Mizser), *„S mikor időnként kattog át a MÁV, / Arra gondol: mily Herbsttagadhatatlan, / A lét csupán teányi kosztolove."* (Orbán János Dénes) Izgalmas az is, amikor egy, a Parti Nagy-féle költészetfelfogástól elütő líra folytat sokoldalú játékot Parti Naggyal: Térey János szonettje, amely a lírai alany fölényét demonstrálja, a megírás formai feltételein (a „tizennégy szál" a szonettformára történő utalás) keresztül számol le a hatásiszony rémével, végzi el a szimbolikus apagyilkosságot: *„Kaporrá válik ékes kékszakálla, / S tizennégy szálát megragadhatom..."* Kovács András Ferenc esetében éppen az ellenkezője az igaz: a Parti Nagy-költészettel mélyen játékos viszonyban álló (elég csak *„Költőm és Korom"* című, Parti Nagynak ajánlott versére gondolnunk) lírikus több utalást is elrejt szonettjébe. A *„Nem tátja száját sült, pikírt galámbra –"* a *Hősöm tere* galambjaira, az utána következő *„Kalászattal pörg múltidők elé, ki"* talán Kalász Mártonra, és rajta keresztül az Írószövetségből történő kilépésre, a Döbrentei-ügyre utal vissza, miközben a regény hangulatát a „múltidők" kapcsolja az utóbbi nevekhez. Vörös István utalásai közül a metrum a *Hal éji éneke* és a *Kacat, bajazzó* Parti Nagy-versekre, a „moll" pedig a *Szívlapát*

híres *„hazám, hazám, te Mol, te Shell”* sorára utal. A legösszetettebb költői játékot a Parti Nagy-nyelvvel valószínűleg Borbély Szilárd folytatja szonettjében: a nyelvnek „felállványozott mondatok”-ként, „Építési terület.”-ként, „ház”-ként való felfogása a versolvasást mint befejezhetetlen feladatot mutatja be, s egyben a Parti Nagy-nyelv természetére, örök befejezetlenségére, önmagát újraíró folyamatszerűségére is utal. A *„Versajtra. Édes, s Netscaféra vágyol?”* a *Se dobok, se trombiták* és *A hullámzó Balaton Vadhuss* című prózáját, a „Talán *szerelmi dráma lesz a vége...”* sor Margittay Edina és Balajthy Dénes románcát olvastatja együtt a Borbély-szonettel.

A harmadik csoportba csak Jász Attila szonettje sorolható: a Jász Attila-i versnyelvtől elütő tizenkét sor éppúgy többszintű viszonyt épít ki a Parti Nagy-líra megszólalásformáival (rontott nyelv, szleng, rímjáték stb.) és a felkérés lehetőségével, mint Parti Nagy mesterszonettje. A mesterszonettben az ősz (mint a költő születésnapja – október 12. – és mint az életkor metaforája) a magyar lírával és azon keresztül saját költészetével (pl. „rőt lomb” – Arany: *Családi kör*, PNL: *Rókatárgy alkonyatkor)* létesített viszonyban egy széttartásában szép („szanaszép”) versnyelv teljesítményeire utal vissza. Így válnak a *Mintakéve* szonettjei valódi lírai önértelmezéssé, az idegenség felől való újragondolás terepévé.

Németh Zoltán

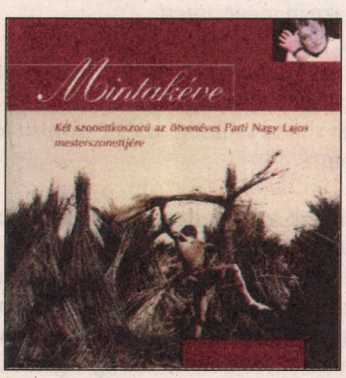

Mintakéve
Két szonettkoszorú az ötvenéves Parti Nagy Lajos mesterszonettjére
Kalligram
Az első szonettkoszorú szerzői: Kukorelly Endre, Jász Attila, Mizser Attila, Borbély Szilárd, Térey János, Orbán János Dénes, Balla Zsófia, Peer Krisztián, Varró Dániel, László Noémi, Kemény István, Vörös István, Tóth Krisztina és Kovács András Ferenc. A másiké: Hizsnyai Zoltán. Parti Nagy Mesterszonettjével, Csuhai István utószavával.
Kötve, 72 old., 15x16,2 cm
bolti ár: 120 Sk
kedvezménnyel: 100 Sk

FOLYÓIRATAINK

Irodalmi Szemle
Irodalom, kritika, közírás, társadalomtudomány
Megjelenik: havonta
Főszerkesztő: Fónod Zoltán
irodalmiszemle@nextra.sk
02/45523517
Devatinová 54,
820 11 Bratislava
P. O. BOX 11

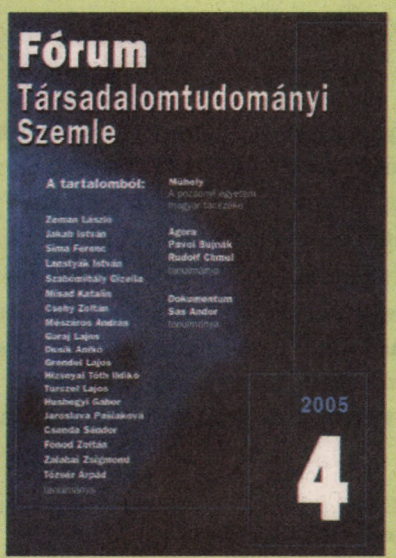

Fórum Társadalomtudományi Szemle
Tudományos folyóirat
Megjelenik: negyedévente
Főszerkesztő: Fazekas József
fazekas@foruminst.sk
031/5902790
Parková 4,
931 01 Šamorín
P. O. BOX 52

Kalligram
Művészet és Gondolat
Megjelenik: havonta
Főszerkesztő: Csehy Zoltán
csehy@kalligram.sk
02/54415028
Staromestská 6,
810 00 Bratislava 1
P. O. BOX 223
www.kalligram.com

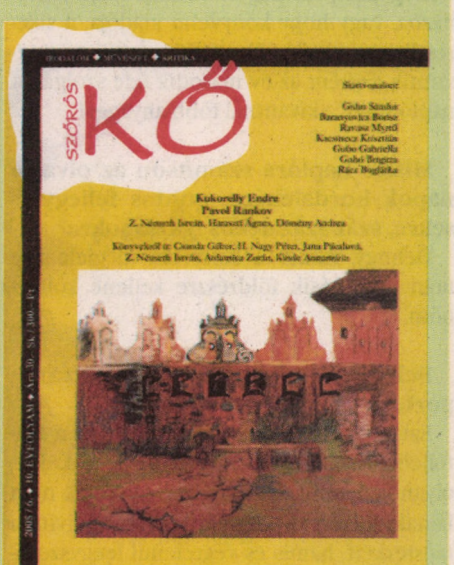

Szőrös Kő
Irodalom, művészet, kritika
Megjelenik: kéthavonta
Főszerkesztő: Haraszti Mária
szorosko@freemail.hu
02/43332410
Komárnická 20
821 03 Bratislava

Varázsos évek pórázon

Michal Viewegh 2005-ös esztendeje

A jelenkor legnépszerűbb cseh írója tavaly januártól decemberig ellenállt mindennemű újságírói kezdeményezésnek és kíváncsiságnak, nem adott interjút, nem nyilatkozott a sajtóban. Ehelyett mindent, ami történt vele, lejegyzett, s az idén tavasszal megjelenteti naplóját.

Előre tudta, hogy a 2005. év eseményekben gazdag lesz?

Volt néhány előrelátható, például, hogy márciusban, a születésnapomra megszületik Bára kislányunk. Azt is előre eldöntöttük, hogy feleségem, Veronika vízbe szüli a gyermeket, s hogy én vágom majd el a köldökzsinórt. Ezzel szemben nem számoltam azzal, hogy amikor egy héttel később kettesben látnak a barátommal, egy hintóban ülve, homoszexuális párnak néznek az emberek. Persze, ennél sokkal szerencsétlenebb események is felkészületlenül értek, például hogy apámat egy hirtelen fellépő szívelégtelenség miatt helikopter szállítja majd a kórházba, vagy hogy könyveim kiadója, a sikeres Petrov egyik pillanatról a másikra megszűnik. Főként az év második fele szolgált a naplómnak a kívántnál több anyaggal.

Miféle naplóra számítson az olvasó: napok hordalékára, pontos feljegyzésekre, száz százalékos igazságokra?

Dehogy. Akkor a könyvem megjelenése után egy másik földrészre kellene költöznöm.

Belebújt legalább egy picit a bulvárriporter szerepébe?

Ezt hiába is próbáltam volna, hiszen legföljebb magamról leplezhetek le titkokat, olyanokat, amik rajtam kívül senkinek nem fájnak. Ráadásul a bulvársajtó exkluzivitása mesterkélt, hamis és végtelenül leegyszerűsítő.

Másként teszem fel a kérdést: A felesége nem fog meglepődni semmin, ha elolvassa a könyvet?

Veronika, azt hiszem, tudta, kivel köti össze az életét, hogy mást nem mondjak, egy bárban ismert meg... De sosem játszottam a keresztény-konzervatív értékeket valló mintacsaládfő szerepét. Nem vagyok szent, de képviselő sem, de ezzel Veronika számára nem árulok el titkot. Fogalmazhatnék úgy is, hogy az a kép, mely benne rólam él, most kissé árnyaltabbá válik. De a többi hasonló esetleges kérdésre már nem válaszolok, amit közölni akartam, benne van a naplómban.

Azért ha mégis ki szeretnénk százalékban fejezni a feljegyzések igazságtartalmát, hány százalékban volt őszinte?

Nyolcvan-kilencven. De az én esetleges őszinteségem vagy igazam nem sokat nyom a latban, és főként nem jogosít fel arra, hogy bárkinek is ártsak. Ha olyasmi adódott, ami nem publikus, egyszerűen azt írtam: cenzúrázva.

Ez az öncenzúra mikre vonatkozott: eseményekre, vagy inkább gondolatokra, érzésekre?

Is-is. Mondok egy példát. Ha, mondjuk, két barátommal egy hétvégén... Nem, ez nem jó példa. Más példa: tegyük fel, hogy van egy idióta szomszédom. Ezt így nem írhatom le, de azért egy megfelelő mondat alkalmasint ezt az értelmezési lehetőséget kínálja fel az olvasónak.

Tehát a naplójában hiába is keresnénk azokat a kifakadásokat és személyeskedéseket, melyek a szépirodalmi műveit annyira jellemzik?

Néhány rosszindulatú lerohanás ebben is akad, de csakis olyanok irányában, akikkel, ellentétben a szomszédommal, nem futok össze naponta.

Már azt hittem, nem is fakad ki a kritikusai ellen.

Dehogynem. Nem vagyok Buddha, nem tudom magam türtőztetni. Jöjjön, aminek jönnie kell!

Mielőtt kiadja a kezéből, belejavítgat a könyvbe?

Persze. De csak azért, mert közben lehiggadtam, nem írhatom át az indulatos részeket. A stilisztikai hibákat szoktam javítgatni, de nem tartom magam túl illetékesnek ebben se.

Milyen a stílusa a naplónak?

A regénnyel ellentétben itt nem kellett törekednem egységességre. A feljegyzések a pillanatnyi hangulatomat tükrözik. Míg ugye, egy regény esetében nem volna jó, ha az olvasó rájönne, hogy aznap, amikor a szöveg született, rosszkedvem volt.

Megváltoztatta a naplóírás az életstílusát?

Igen, újságolvasással kezdődött a nap, míg ha regényt írtam volna, ez szóba sem jöhetne. De nem napi krónikát írtam, a politikára is csak olyan mértékben reagáltam, amennyire aznap megérintett.

És az elbeszélő közben mit csinált? Vissza kellett őt fogni?

Nem volt rá szükség, az élet szőtte a történeteket.

Lehetne ezt esetleg konkrét példával is illusztrálni?

Nyáron például, meg kellett látogatnom egy magánklinikát, mely az aranyérkezelésre szakosodott. Bizony, kedves hölgyolvasóim, huszonéves barátnőim, így igaz. Az orvos eltiltott a szobabiciklitől, helyette a futást ajánlotta. Útban hazafelé tehát betértem egy sportboltba, és vettem egy márkás futócipőt, hogy még jobban nézzek ki. Fizettem, és elegánsan távoztam. A csinos eladó meg a Vencel téren ért utol, loholt utánam, hogy uram, ez kiesett a tárcájából. A klinikámnak a hirdetése volt, egy újságkivágat, mely az aranyér- és a potenciapanaszokkal küzdő férfiakat szólította meg.

Számol azzal, hogy a napló megjelenése után téma lesz a magánélete?

Igen. De ez nem azt jelenti, hogy fel vagyok rá készülve.

A kritikusok sem szokták kímélni.

Nem. De hát hogyan recenzálhatnák az

életemet? Igaz, e téren sincsenek illúzióim: ha csütörtökön megjelenik a napló, pénteken már lesz róla egy kéthasábos bírálat.

Az író általában vezet naplót, de ezt a kiadónak úgy kell tőle kicsikarnia. Aztán jön a szerkesztés, sok minden kimarad, átíródik, a neveket kezdőbetűikre rövidítik. Ön viszont eleve azzal ült le naplót írni, hogy aztán megjelentesse. Tehát eleve úgy írta, hogy ne kelljen utólag csonkítgatni, szépítgetni...

Nem kellett szépítgetnem. Tizenöt szépirodalmi könyvet írtam, azokban kellett, ez viszont napló. Kár lett volna bármit is elrajzolni vagy elhomályosítani benne.

Honnan jött a naplóírás ötlete?

A mottója ez lehetne: „Ha mások is, te mért ne, Augustín?" A kérdés egy régi képes segédkönyvből származik, mely a síelni tanulóknak íródott, s én a hetvenes évek végén tanultam meg belőle hajlított térddel kanyarodni.

Gondolt írás közben az olvasóra?

Eleinte csak őrá gondoltam, hogy elég érdekesnek találja-e majd a naplómat. De aztán feltettem magamnak a kérdést: érdekelne engem a feleségem, a lányom, az apám, a kiadóm vagy akár a barátnőm naplója? Hát hogyne! Mert akit őszintén szeretek, az őszintén érdekel is. Szóval, a naplóm elsősorban azoknak szól, akik – már elnézést – legalább egy kicsit szeretnek. És fordítva: sosem venném meg annak a naplóját, akit nem szeretek olvasni.

Lesz benne valamiféle kitárulkozás, manapság oly divatos lemeztelenedés?

Természetesen elárulom magamról, hogy mit nem tudok, mik a hibáim, fogyatékosságaim, gyengéim, mert ez van, megváltozni már nem fogok, más életem sem lesz már, hát akkor mért szégyellném ezt az egyet, ami van. Tán szégyelli a kandúr, hogy nem tigris? De azért remélem, hogy megmutatkoznak az előnyeim is, tehát hogy az olvasók majd barátságosnak, kedvesnek, nagyvonalúnak, szórakoztatónak és vonzónak fognak tartani.

Mi volt a 2005-ik év első napi élménye?

Történetesen egy ügyvédi irodában jártam, feljelentettem az Aha bulvárlapot.

Az állítólagos love story miatt?

Nem elsősorban azért, mert a lap szerint a terhes feleségem háta mögött egy diáklánnyal szórakozom egy hétvégi házban, hanem mert a lapot egész nap ezzel reklámozták a tévében, hárommillióan látták-hallották. Ötmillió korona kártérítést kérek. Alapítványt hozok belőle létre, mely a bulvár által megkárosított kevésbé tehetős művészek perköltségét fedezné.

De nemcsak a bulvársajtótól csömörlött meg, egy évig nem állt szóba egyetlen újságíróval sem.

Mert minden mindennel összefügg: mint kiderült, néhány lap ugyanannak a kiadónak a tulajdonában van, és azt mégsem tehetem meg, hogy az egyikkel pereskedem, a másiknak meg pózolok. Tizenöt harsány médiaév után jólesett ez a mindenre kiterjedő egy év szünet.

Nem ártott meg?

Ellenkezőleg, úgy érzem, használt. Lehet, hogy a közszereplés elmaradása miatt vesztek pár olvasót, de nem ezreket. Még mindig hiszek abban, hogy amit az író ír, az az olvasó számára fontosabb, mint a fényképe, vagy mint amit mond.

Tényleg ezt hiszi?

Igen, magamból indulok ki. Még sosem vettem meg valakinek csak azért a könyvét, mert láttam a fotóját újságban vagy óriásplakáton.

Mit tervez 2006-ban?

A Román pro muže (Regény férfiaknak) következhetne, a Román pro ženy (Regény nőknek) szabad folytatásaként, de egyelőre még semmit nem döntöttem el. Sok minden függ apám egészségétől is.

És a magánéletében? Pedagógus képesítésének hasznát veszi két kislánya nevelésében?

A válásom ellenére első házasságból származó lányom, Míša neveléséből is kivettem a részem, ő ma huszonkét éves. A születési anyakönyvi kivonatában az apja foglalkozása után az áll, hogy éjjeliőr, minthogy akkor valóban az voltam. A tanári oklevél talán abban különböztet meg a többi, nem tanárnak tanult szülőtől, hogy a többségükkel ellentétben nem gúnyolódom a tanítókon.

Az idei évben is nyilván sok szerencsére lesz szüksége. Tett újévi fogadalmat? Egyáltalán: babonás?

Nem. Anyám például kijelentette, hogy újévkor nem lehet az ünnepi asztalon pulyka, mert elröpül a szerencsénkkel. Soha még ilyesmit nem hallottam.

Pedig tényleg mondják az emberek.

Nem érdekes, mit mondanak az emberek. Azért ettünk pulykát, mert nem hiszem el, hogy a fagyasztott baromfihullának befolyása lehet bármire is. De mihelyt úgy érzem majd, hogy valóban van valamilyen eszköz, amelyik segít a szerencse megőrzésében, habozás nélkül használni fogom. Apám kórházi eredményei ugyanis nem túl kecsegtetőek.

Ladislav Verecký

(Az interjú a Mladá fronta dnes hetilap 2006. január 12-i mellékletében jelent meg; Cs. G. ford.)

A bemutatott könyvek a megjelölt kedvezményes árukon megrendelhetők.

Szerző(k) és cím(ek):

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

A megrendelő neve:

Lakhely, utcanév, ház- és irányítószám:

Telefon:

Postacímünk:
Vydavateľstvo Kalligram, s. r. o.
Staromestská 6/D
P. O. Box 223 810 00
Bratislava 1
Tel./Fax: 00421-2-544 15 028
e-mail: distribucie@kalligram.sk

A káosz kora

avagy: Többrendszerű irodalomtörténetekre várva

Olvasom a *Népszabadságban:* az MTA Irodalomtudományi Intézetében két új magyar irodalomtörténet is készül. Az egyik, Szörényi László irányításával, a „spenót" és „sóska" (azaz a magyar irodalmat a kezdetektől 1945-ig s 1945-től 1975-ig áttekintő hat-hat akadémiai irodalomtörténeti kötet) afféle fölülírása lesz, s két kötetben, öt-hat év múlva jelenik meg, a másik, a rövidebb, amely (Szegedy-Maszák Mihály főszerkesztésével) a mai kánonból kiindulva tekint szét és vissza a magyar irodalomban, állítólag már jövőre elkészül.

S tudok egy harmadikról is: ezt a Szépírók Társasága készíti tíz irodalomtörténész bevonásával. Ez majd az utóbbi negyedszázad magyar irodalmának a különböző nézőpontokból történő felmérése lesz: másfél íves terjedelemben minden szerző a saját vízióját fogalmazza meg a jelzett irodalomtörténeti periódusról.

A huszadik század nem bővelkedett a jó, ma is használható magyar irodalomtörténeti kézikönyvekben. A régi magyar irodalmat illetően Horváth János művei természetesen ma is nélkülözhetetlenek, továbbá: aki a magyar irodalom „regényét", Szerb Antal emlékezetes magyar irodalomtörténetét nem ismeri, az mintha mondjuk *A kőszívű ember fiait* nem ismerné (emlékszünk ugye: a Jókai-opus a Nagy Könyv mozgalom egyik abszolút győztese volt!), s végül: azt hiszem, kevesen tagadják, hogy Kulcsár Szabó Ernő 1993-as kis „posztmodern" irodalomtörténete a hibái ellenére is korszakos mű.

Száz év alatt tehát három maradandó irodalomtörténet. Nem sok! S most íme, három új magyar irodalomtörténeti kézikönyv is készül egyszerre.

Miért érezzük úgy (vagy érzik úgy valakik), hogy most nagyobb szükségünk van az irodalomtörténeti eligazításokra, kalauzokra, mint tíz-húsz-harminc évvel ezelőtt volt? Másként teszem föl a kérdést: miért éreztük az elmúlt tíz-húsz-harminc évben az újabb irodalomtörténeti szintézisek megteremtését szükségtelennek vagy lehetetlennek, s miért érezzük ma ugyanazt szükségesnek vagy lehetségesebbnek? S valóban lehetségesebb volna ma egy irodalomtörténet megírása, mint tegnap volt?

Közelítsük a témát távolabbról! Mi kell egy jó irodalomtörténet megírásához? Az irodalommarketing mai satujában valószínűleg három dolog (mint Montecuccoli háborújához): pénz, pénz, pénz. De nemcsak az!

Kell ahhoz természetesen szintetizáló elme, mélyen szántó és a teljességet célzó filológiai alaposság is (Horváth János erényei), továbbá tudás plusz szépírói fantázia (azaz Szerb Antal felkészültsége és gyönyörű képessége), s nem utolsósorban bátorság, kiállás egy kultúra, egy filozófia, egy módszer mellett. (Tehát olyasmi, ami Kulcsár Szabó Ernőt a konstanzi irodalomtudományos iskola eredményeihez, a hermeneutikához és a befogadásesztétikához kötelezte. Bár ezt anno sokan úgy érzékelték, hogy KSZE idegen elméletek Prokrusztész-ágyába gyömöszölte a magyar irodalmat.)

De ha valakiben valamilyen csoda folytán ezek a pozitívumok mind együtt volnának, ma, a harmadik évezred elején, abban a korban, amelyet az amerikai Harold Bloom nevezetes irodalomtörténete, *A nyugati irodalom kánonja* nemes egyszerűséggel a *Káosz koraként* parafál (legalábbis a korunk irodalmát tárgyaló utolsó fejezetének ez a címe), szóval ma egy Horváth János-KSZE-Szerb Antal lélek- és agytröszt sem igen hozhatna létre érvényes és használható magyar irodalomtörténeti szintézist, mert egyrészt felbomlottak körülöttünk-bennünk a korábban egységesnek tűnő kritériumrendszerek, kultúrák, másrészt a szintézist maga a szintetizálandó irodalom rendkívüli differenciáltsága is nehezíti: míg korábban egy korszakot rendszerint egy stílusiskolával, irányzattal (a XIX. század végén és a XX. század első felében esetleg kettővel-hárommal) jellemezhettünk, a múlt század végén és ma az irodalomnak szinte már természetévé vált, hogy egyszerre sok rendszerben szerveződik, él és alakul. (Persze a mai magyar irodalomkritikában és -tudományban általában csak a „posztmodern" iskolát kanonizálják, de ki nem látja, hogy vidáman tovább él itt bizony, sőt virágzik egy „utómodern", sőt egy avantgárd irányzat is, továbbá nem elhanyagolhatók a továbbélő „újklasszikus-tárgyias", „népi szürrealista", realista-minimalista, abszurd-katasztrofista és még sok más iskola eredményei sem!)

Az irodalomtörténeti szintézis megteremtése tehát ma ugyanolyan lehetetlennek vagy legalábbis problematikusnak látszik, mint amilyen tegnap volt, s a jelzett három irodalomtörténet mégis meg fog jelenni. Szerzőik vajon hogyan fogják föloldani a körvonalazott ellentmondásokat?

Az elmúlt két-három évtized „kultúrkáoszát" az irodalomban talán leginkább éppen az alkotások többrendszerűségének és az irodalomkritika (s az irodalomtörténet) egyrendszerűségének a divergenciája jellemezte.

Elég az előbb már említett Nagy Könyv mozgalom száz könyvcímet tartalmazó toplistáját áttanulmányoznunk: a mai magyar epikának az irodalomtörténet, irodalomtudomány és kritika által preferált (kvázi posztmodern) corpusai közül csak kettőt találunk rajta: Esterházy Péter *Harmonia caelestisét* és Závada Pál *Jadviga párnája* című regényét. Ott kavarog viszont a fentebb felsorolt iskolák csaknem teljessége.

(Hiányzanak róla persze a múlt század utolsó negyedének olyan irodalmi határkövei is, mint Mészöly Miklós *Alakulások* és *Film* című művei, Esterházy Péter *Termelési-regénye* és *Bevezetés a szépirodalomba* című kötete, s nem találjuk ott Nádas Péter korszakos műveit: az *Egy családregény vége* és az *Emlékiratok könyve* című regényeket sem. De azt hiszem, ez már más kérdés.)

A „széttartásnak" ezeket az alakzatait akár úgy is lehetne értelmezni, hogy a toplistán a közönség zúg: Ne hazudj, kritikus! (Ismert az anekdota: a közönség egyszerre lát egy csapnivaló meccset és táskarádióból hallja Szepesi feltupírozott közvetítését ugyanarról a mérkőzésről, s felmorajlik a lelátó: Ne hazudj, Szepesi!) De persze inkább arról van szó, hogy (a helyzetet bonyolítandó) az olvasóközönség is több rendszerben szerveződik, él és alakul. S a közönség részeként miért ne volna joga a saját „szerveződéshez" a kritikusnak és irodalomtörténésznek is!

Mi hát a teendő?, tehetjük föl most már, türelemvesztve, utoljára a kérdést. Számunkra, a közönség számára egyelőre csak annyi, hogy várjuk: az irodalomtörténészek is hegyére állítják Kolumbusz tojását, s a többrendszerű irodalomhoz és többrendszerű olvasóközönséghez megteremtik a többrendszerű irodalomtörténeteket. A jelek biztatók: a készülő Szörényi-féle irodalomtörténetnek állítólag ez lesz a címe: *A magyar irodalom története.* S az előrejelzések szerint a Szépírók irodalomtörténete is annyi ajtós lesz, ahány szerző készíti. Azaz kereken tíz.

Tőzsér Árpád